

Шурін А. В.,

*аспірант кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука*

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ПРОФСПЛОК У СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ НА СТИКУ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

LEGAL PERSONALITY OF TRADE UNIONS IN JUDICIAL PROCEEDINGS AT THE INTERSECTION OF PUBLIC AND PRIVATE LAW

У статті досліджується адміністративно-правовий статус професійних спілок у контексті їх участі у судових процесах на стику публічно-правових та приватно-правових відносин. Актуальність теми зумовлена трансформацією системи публічного управління в Україні, необхідністю адаптації адміністративного законодавства до нових геополітичних викликів, а також зростаючим значенням профспілок як інституційної форми громадянського суспільства, що виконує не лише захисну, а й публічно-деліберативну функцію. Профспілки дедалі активніше виступають учасниками процесів формування державної політики у сфері праці, що потребує чіткого правового визначення меж і змісту їх правосуб'єктності. Метою дослідження є з'ясування особливостей адміністративно-правової правосуб'єктності профспілкових організацій, зокрема у судових провадженнях, де предмет спору локалізується між публічно- і приватно-правовими площинами. У роботі проаналізовано нормативну базу, судову практику та доктринальні підходи до розуміння функціональної природи профспілок як суб'єктів публічного права. Методологічну основу становлять системний, формально-юридичний, порівняльно-правовий та функціональний методи, які дозволили розкрити внутрішню структуру правового статусу профспілок та його прояви в адміністративному судочинстві. Основні висновки полягають у тому, що правосуб'єктність профспілок має спеціалізований, інституційно обмежений і реактивний характер, а їх участь у публічно-правових відносинах здійснюється виключно в межах представництва прав працівників. Адміністративно-правовий статус профспілок є похідним від їх мандата на представництво інтересів певної групи працівників, а способи реалізації цього статусу значною мірою залежать від матеріально-правової природи спірних відносин. У статті обґрунтовано необхідність подальшого наукового дослідження меж процесуальної легітимності профспілок, уточнення критеріїв належного суб'єкта звернення до суду в контексті розмежування юрисдикції та удосконалення правозастосовної практики, що регулює їхню участь у адміністративних процедурах.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус профспілок, процесуальна легітимність, представництво трудових прав, межі судової юрисдикції, суб'єкти публічного права, гібридні правовідносини, адміністративне судочинство.

This article explores the administrative and legal status of trade unions in the context of their participation in judicial proceedings at the intersection of public and private law. The relevance of the topic stems from the ongoing transformation of public governance in Ukraine, the need to adapt administrative legislation to new geopolitical challenges, and the increasing role of trade unions as institutional components of civil society. These organizations today fulfill not only a protective function but also a public deliberative role. As trade unions become more actively involved in shaping state labor policy, it becomes necessary to clearly define the scope and content of their legal personality. The purpose of this study is to identify the features of the administrative and legal subjectivity of trade union organizations, particularly in judicial proceedings where the dispute lies at the boundary between public and private legal domains. The research analyzes normative frameworks, judicial practice, and doctrinal approaches to the functional nature of trade unions as subjects of public law. The methodology combines systemic, formal-legal, comparative-legal, and functional methods, allowing for a deeper understanding of the internal structure of trade unions' legal status and how it manifests in administrative justice. The main conclusions highlight that trade union legal personality is specialized, institutionally limited, and reactive in nature. Their involvement in public legal relations is confined to the representation of workers' rights and interests. The administrative and legal status of trade unions is derivative of their representative mandate, and the means of exercising this status are largely determined by the substantive nature of the disputed legal relations. The article substantiates the need for further scholarly

investigation into the procedural legitimacy of trade unions, refinement of the criteria for proper legal standing in court proceedings, clarification of jurisdictional boundaries, and improvement of legal practices governing their involvement in administrative procedures.

Key words: *administrative and legal status of trade unions, procedural legitimacy, representation of labour rights, limits of judicial jurisdiction, subjects of public law, hybrid legal relations, administrative justice.*

Актуальність дослідження. У сучасних умовах трансформації публічного управління, що зумовлена потребами адаптації адміністративного законодавства до нових геополітичних викликів та економічних реалій, особливого значення набуває наукове переосмислення адміністративно-правового статусу профспілкових організацій. Як інституційна форма самоорганізації громадянського суспільства, профспілки виступають не лише суб'єктами захисту трудових прав, а й активними учасниками публічної сфери, здатними впливати на процеси формування соціальної політики, регуляторних механізмів і балансу між владою та суспільством. У цьому зв'язку постає необхідність комплексного дослідження їх правосуб'єктності в площині адміністративного права, зокрема в аспекті взаємодії з органами виконавчої влади, участі у нормотворчих процесах, реалізації права на звернення тощо. Ґрунтовне правове визначення та уточнення адміністративно-правового статусу профспілок є важливою передумовою для вдосконалення відповідних правових норм, забезпечення прозорості та ефективності механізмів участі профспілок у публічному управлінні, а також формування інституційної спроможності цих суб'єктів діяти у динамічному середовищі соціально-економічних трансформацій.

Постановка завдання. Предметом пропонованого дослідження виступає адміністративно-правовий статус профспілки як суб'єкта звернення до адміністративного суду та учасника адміністративного процесу. Такий підхід передбачає з'ясування особливостей її процесуальної правосуб'єктності, аналіз нормативної бази та судової практики. Особливий науковий інтерес зосереджується на функціональній ролі профспілкових організацій у судових провадженнях, де предмет спору локалізується на перетині публічно- та приватно-правової площин.

Стан наукових досліджень. У галузевій літературі сформовано низку підходів до тлу-

мачення поняття суб'єкта адміністративного права, що враховують не лише формальну правосуб'єктність, а й функціональну участь у публічному управлінні (В. Колпаков, Т. Коломоєць, Д. Дремов). Також у працях вітчизняних правознавців (О. Музичук, А. Панчишин, П. Рабінович та ін.) висвітлюються структурні елементи правового статусу, що створюють підґрунтя для осмислення місця профспілок у системі адміністративного права. Адміністративно-правовий статус громадських організацій досліджувався у наукових працях Б. Чернявської, В. Авер'янова, Є. Додіної, А. Половченя, М. Токар та інших учених, які розглядали його як складне правове утворення, що визначає місце цих організацій у системі публічного управління та їх взаємодію з органами виконавчої влади.

Питання адміністративно-правового статусу профспілок не посідає чільне місце у сучасній українській правовій доктрині, однак знаходить певне висвітлення в межах загального розгляду суб'єктного складу адміністративного права. Найчастіше воно порушується у навчальній літературі, що зосереджена на загальних питаннях адміністративно-правового регулювання. Зокрема, у підручниках та навчальних посібниках за редакцією О. Остапенка (2021), Б. Візера, Я. Лазура, Т. Карабін та О. Білаша (2022), С. Ківалова і Л. Білої-Тіунової (2023) профспілки згадуються серед колективних суб'єктів публічного права, однак їхній правовий статус зазвичай окреслюється лише фрагментарно. Більш цілісне й системне дослідження адміністративно-правового статусу профспілок здійснено у дисертаційній роботі А. Шакірової (2015), де авторка визначає профспілки як особливий різновид колективних суб'єктів, правовий статус яких поєднує елементи публічного та приватного права.

Виклад основного матеріалу. У межах адміністративно-правової доктрини суб'єкт адміністративного права розглядається як носій публічно-правових приписів, здатний

реалізовувати надані йому права (а у випадку з суб'єктами влади – повноваження) та нести відповідальність за невиконання встановлених обов'язків. Так, В. Колпаков акцентує на функціональному зв'язку між нормативним наділенням правами і обов'язками та фактичною спроможністю особи брати участь у публічному управлінні [9, с. 73]. Уточнюючи цю позицію, Т. Коломоєць визначає суб'єкта адміністративного права як фізичну або юридичну особу, здатну до активної правореалізації в межах адміністративно-правового регулювання [8, с. 58]. Узагальнюючи зазначені наукові позиції, Д. Дремов визначає суб'єкта адміністративного права як особу – фізичну, юридичну чи публічно-інституційну (орган державної влади або місцевого самоврядування), яка наділена відповідною правоздатністю і дієздатністю в адміністративно-правовій сфері, що підтверджується нормами публічного права. Як зазначає згаданий автор, категорії «суб'єкт адміністративного права» та «адміністративно-правовий статус» становлять єдину змістову конструкцію, яка вказує не лише на формальний титул участі особи в адміністративному процесі, а й на її функціональну залученість до механізму публічного управління [7, с. 41].

У сучасній адміністративно-правовій доктрині розрізняють поняття суб'єкта адміністративного права та суб'єкта адміністративних правовідносин. Перший охоплює потенційних учасників публічних правовідносин, які наділені адміністративною правосуб'єктністю – здатністю мати права та обов'язки у сфері публічного управління. Другий – це особи, що фактично вступили в адміністративно-правові відносини, реалізуючи відповідну правоздатність і дієздатність. Адміністративне право охоплює надзвичайно широке коло суб'єктів: фізичних осіб (у т.ч. іноземців, осіб без громадянства, біженців), юридичних осіб публічного і приватного права, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, підприємств, установ, а також колективних утворень без статусу юридичної особи (наприклад, структурних підрозділів). Різноманітність суб'єктного складу зумовлює необхідність їх класифікації за низкою критеріїв: правовий статус, організаційна форма,

функціональна роль у механізмі публічного управління [4, с. 113–114].

Поняття «статус» належить до числа базових міждисциплінарних категорій, що широко використовуються як у соціогуманітарних, так і в юридичних науках. У правовій площині цей термін відіграє ключову роль у формуванні загальнотеоретичної моделі правосуб'єктності, а також у визначенні місця того чи іншого суб'єкта в системі публічно-правових відносин. Вихідною дефініцією у цьому контексті виступає розуміння статусу як певного усталеного становища суб'єкта в правовій системі, що закріплюється через сукупність юридично визначених прав, обов'язків, гарантій та відповідальності. Водночас у науковому дискурсі відсутній уніфікований підхід до розуміння правового статусу, що зумовлює множинність концептуальних підходів, орієнтованих переважно на структурно-функціональний або цільовий аналіз його окремих складових. У працях вітчизняних і зарубіжних правознавців правовий статус трактується як комплексна правова категорія, яка охоплює не лише формально закріплені повноваження, а й передбачає визначення компетенції, завдань, функцій, процедур організації діяльності та відповідальності відповідного суб'єкта [10–12].

У науковій літературі відображено різноманіття концептуальних підходів до визначення правового статусу, що свідчить про складність та багатовимірність цієї правової категорії. Зокрема, Н. Оніщенко розглядає правовий статус як нормативно визначену та гарантовану державою сукупність прав і обов'язків суб'єкта. Близьку за змістом позицію займає П. Рабінович, який вбачає у правовому статусі цілісну систему прав і юридичних обов'язків, що забезпечують участь особи у правовідносинах [17]. У свою чергу, А. Панчишин трактує правовий статус як комплексну юридичну конструкцію зі структурованим змістом, що включає не лише права та обов'язки, а й гарантії реалізації та взаємозв'язки між суб'єктами [11].

Більш функціональний підхід демонструє В. Авер'янов, котрий, аналізуючи правовий статус органу влади, виокремлює як його центральний елемент компетенцію – систему прав і обов'язків, доповнену завданнями, функціями,

місцем у системі публічного управління. Аналогічно, В. Цицюра підкреслює, що правовий статус фіксує роль суб'єкта в правовій системі через призму законодавчо визначених можливостей, обмежень і відповідальності. В. Цицюра розглядає адміністративно-правовий статус державних і місцевих органів влади як нормативно визначений комплекс елементів – правового статусу, компетенції, організаційної структури, повноважень і відповідальності – що забезпечують виконання ними своїх функцій, включно з особливими умовами, як-от правовий режим воєнного стану; водночас цей статус є індивідуальним і змінним залежно від місця органу в системі влади та законодавчих змін [3; 19, с. 53]. Таким чином, хоча єдиного визначення поняття правового статусу в доктрині не вироблено, переважна більшість дослідників визнає його системну природу та залежність від галузевого контексту, зокрема у випадку адміністративно-правового статусу – від норм публічного права, що регулюють публічну взаємодію суб'єктів.

У своїй науковій розвідці Б. Чернявська здійснює ґрунтовний аналіз адміністративно-правового статусу громадських організацій, спираючись як на чинне законодавство, так і на доктринальні підходи провідних науковців у галузі адміністративного права. Б. Чернявська формулює власне розуміння: адміністративно-правовий статус громадських організацій – це правове положення громадської організації у сфері публічного управління, яке закріплюється нормами адміністративного права. В межах структури цього статусу авторка виокремлює такі елементи, як правосуб'єктність (що включає правоздатність, дієздатність і деліктоздатність), суб'єктивні права (політичні, соціальні, економічні та спеціальні), обов'язки, гарантії реалізації прав, а також обмеження й відповідальність. При цьому вона розрізняє активну та пасивну адміністративну правосуб'єктність: перша характеризується здатністю впливати на процеси публічного управління, тоді як друга зводиться до перебування в позиції об'єкта адміністративного впливу. Окремий інтерес становить аналіз конституційної правосуб'єктності громадських організацій, зокрема рішення Конституційного Суду України у справі №1-7/99, де було зробле-

но висновок про непоширення прав людини і громадянина на юридичних осіб [18]. Авторка критично осмислює цю позицію та підтримує альтернативну думку судді В. Скоромохи, який пропонував тлумачити положення розділу II Конституції у спосіб, що дозволяє їх застосування до юридичних осіб, враховуючи їх організаційний зв'язок із фізичними особами-засновниками. Близькими за звучанням є позиції В. Авер'янова, який акцентував на сукупності прав і обов'язків громадських організацій у взаєминах з органами публічної влади, та Є. Додіної, яка розглядала адміністративно-правовий статус як елемент загального правового статусу організації у взаємодії з виконавчою владою [5; 6; 20].

У сфері адміністративного права, де акцент робиться на публічному характері функцій та регулюванні взаємодії з органами державної влади, правовий статус профспілок набуває особливої ваги. Його аналіз передбачає врахування не лише нормативної конструкції повноважень, а й змістовного наповнення взаємин між профспілками та публічними інституціями в контексті участі в управлінських, консультативно-дорадчих, контрольних та інших процедурах. Таким чином, адміністративно-правовий статус профспілки може бути визначений як нормативно закріплений, структурований за змістом і цільовим призначенням комплекс прав, обов'язків, гарантій, форм відповідальності й організаційно-процедурних механізмів, що забезпечують її участь у сфері публічного управління та захисту прав громадян у межах чинного правопорядку.

Профспілки як добровільні громадські організації, наділені спеціальними функціями у сфері представництва і захисту прав працівників, дедалі частіше стають учасниками процесів, що виходять за межі суто трудового регулювання. Однією з таких сфер є адміністративне судочинство.

У цьому контексті виникає необхідність спеціального аналізу адміністративно-правового статусу профспілок не лише як суб'єктів права, а як процесуальних учасників, наділених правом звернення до адміністративного суду та участі в провадженні у справах, пов'язаних із захистом прав, свобод чи інтересів як окремих членів організації, так і профспілки в цілому.

Особливе значення це питання набуває у справах, що стосуються оскарження дій або бездіяльності органів публічної адміністрації, які можуть порушувати гарантії діяльності профспілкових об'єднань, їхніх представницьких повноважень або права на участь у формуванні та реалізації публічної політики.

Діяльність професійних спілок значною мірою визначається їхньою внутрішньою нормотворчістю, яка здійснюється через акти керівних органів і закріплюється у статутах та інших внутрішніх документах. Ці нормативні положення, хоча і не мають загальнодержавного юридичного статусу, нерідко тягнуть правові наслідки для членів профспілки та третіх осіб. Водночас лише ті аспекти профспілкової діяльності, що входять до сфери об'єктивної соціально-економічної та правової значущості, підлягають зовнішньому правовому регулюванню з боку держави.

Професійні спілки виступають як особливий різновид правосуб'єктів у системі публічно-правових і приватноправових відносин. Їх правовий статус урегульовано нормами чинного законодавства, зокрема положеннями глави XVI Кодексу законів про працю України, які окреслюють обсяг правоздатності та дієздатності профспілок, визначають їхні основні функціональні повноваження та встановлюють гарантії їх реалізації.

З огляду на функціональну природу діяльності професійних спілок, нормативне регулювання переважно зосереджене на забезпеченні їх правового статусу як суб'єктів трудового права, оскільки саме в цій площині вони виконують ключову соціальну роль – забезпечення представництва та захисту прав найманих працівників. У цьому контексті профспілки не лише наділені самостійними повноваженнями, але й можуть здійснювати представництво інтересів трудового колективу в інституціоналізованій формі.

Водночас, у сфері публічного права, зокрема адміністративного, правовий статус профспілок отримує опосередковану правову фіксацію через діяльність їхніх органів управління. Саме ці органи, передусім профспілкові комітети, визнаються легітимними представниками колективних інтересів працівників у взаємодії з органами державної влади, органами місцево-

го самоврядування, а також іншими суб'єктами владних повноважень.

У межах трудових правовідносин відповідний профспілковий орган здійснює реалізацію прав у двох функціональних режимах: або як носій власної правоздатності (наприклад, при здійсненні контролю за додержанням законодавства про охорону праці), або як повірений трудового колективу, уповноважений на укладення та супровід виконання колективних договорів. Таким чином, зміст і структура правового статусу профспілок відображають їх подвійну природу – як самостійних суб'єктів права та інституційного посередника між працівником і роботодавцем у сфері публічної та договірної взаємодії.

Профспілки в системі сучасного публічного права розглядаються як інституційні суб'єкти, що мають чітко виражене функціонально-цільове призначення: захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів працівників. Їх правовий статус ґрунтується на положеннях спеціального законодавства, зокрема статті 1 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», де визначено добровільний характер їх утворення та захисну спрямованість діяльності [2]. При цьому правосуб'єктність профспілок не зводиться до формальної правоздатності, а набуває дійового, реактивного характеру: вона актуалізується саме у відповідь на зовнішні виклики, загрози або порушення прав працівників – членів профспілки. У цьому сенсі профспілки функціонують як соціально-правовий бар'єр, що активується за умов фактичного або потенційного втручання в гарантовану сферу трудових прав.

Цей захисний потенціал реалізується насамперед через взаємодію з контрагентом – конкретним суб'єктом, дії або бездіяльність якого мають юридичне значення для стану прав членів профспілки. Хоча типовим контрагентом традиційно є роботодавець, профспілкова активність не обмежується межами приватного трудового права. Наприклад, засновниками закладів вищої освіти та інших установ можуть виступати публічні суб'єкти, тоді контрагентами профспілки при вирішенні спору можуть бути й органи державної влади. Прикладом є Кабінет Міністрів України, який у якості

засновника вишу може ініціювати його реорганізацію або ліквідацію, створюючи при цьому загрозу для трудових прав персоналу. У цьому контексті правосуб'єктність профспілки трансформується у форму публічно-правового опонування, що спирається на комплекс нормативно визначених процедур [13].

Нормативна основа реалізації такого процесуального опонування закріплена, зокрема, в статті 22 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та статті 49-4 Кодексу законів про працю України [1; 2]. Ці положення встановлюють обов'язок уповноважених суб'єктів управління інформувати профспілки про заплановані заходи реорганізаційного або ліквідаційного характеру та проводити з ними консультації до ухвалення відповідних рішень. Таким чином, закон формалізує участь профспілок у публічному управлінні як механізм запобігання порушенням трудових прав, наділяючи їх функцією процедурного контролю за легітимністю управлінських рішень.

З огляду на зазначене, профспілки виступають як суб'єкти контрольно-наглядової діяльності, правомочні ініціювати перегляд управлінських рішень, домагатися призупинення чи скасування дій, що порушують встановлену процедуру, а також вносити обґрунтовані пропозиції на розгляд відповідних органів публічної влади. Така процесуальна активність має на меті не лише представництво інтересів членів профспілки, а й забезпечення загальної процедурної справедливості, яка набуває особливого значення у публічному праві. Інакше кажучи, профспілки виконують роль процедурної опозиційності – забезпечення дотримання форми ухвалення рішень, що зачіпають соціальні права.

Таким чином, профспілкова правосуб'єктність постає як похідна від наявності публічного або приватного контрагента, дії якого створюють загрозу чи спричиняють порушення трудових прав. Водночас вона реалізується переважно в реактивному ключі – через механізми оскарження, участі в адміністративних процедурах, надання обґрунтованих зауважень і пропозицій. Судова практика, у свою чергу, визнає за профспілками особливу соціальну функцію – функцію забезпечення участі

у процесі прийняття рішень, що прямо чи опосередковано впливають на права працівників. У такий спосіб формується доктринальний та правозастосовний консенсус щодо розуміння профспілок не лише як представницьких, а й як процедурно-наглядових інституцій, уповноважених діяти у сфері публічних відносин.

Професійні спілки як суб'єкти адміністративного права характеризуються низкою комплексних ознак, що відображають їхню функціональну природу та юридичну специфіку участі у публічному управлінні. Насамперед, вони реалізують властиву їм захисну функцію, яка полягає у представництві та відстоюванні трудових, соціальних і економічних прав найманих працівників. Незалежність від органів державної влади та роботодавців є принциповою характеристикою їхнього правового статусу, що забезпечує організаційну автономію профспілкового руху. Законодавчо закріплена заборона на членство в профспілках для роботодавців та власників підприємств підкреслює інституційну спрямованість профспілок виключно на представництво інтересів найманих працівників.

Профспілки діють на основі соціального партнерства і трипартизму, що передбачає їхню рівноправну участь у взаємодії з органами виконавчої влади та об'єднаннями роботодавців, зокрема в рамках ведення переговорів і укладення генеральних, галузевих та регіональних угод, а також колективних договорів. Їх співпраця з іншими громадськими інституціями, включаючи політичні партії, здійснюється виключно на засадах рівності та невідчужуваності. Водночас доктринальна думка щодо ознак профспілок як суб'єктів адміністративно-правових відносин, на переконання А. Шакірової, залишається неоднорідною. Це обумовлено тим, що профспілки поєднують характеристики як громадських організацій, так і неприбуткових інституцій, що функціонують у правовому полі заради досягнення публічно значущих цілей. Адміністративно-правовий статус профспілок проявляється в їх здатності вступати у відносини з органами публічної влади, брати участь у формуванні державної політики у сфері праці, а також здійснювати контроль за дотриманням трудового законодавства. Серед ключових ознак профспілок у контексті

адміністративного права дослідниця виділяє: інституційну самостійність, добровільність організаційного формування, функціонування на засадах неприбутковості, наявність публічно-правової правоздатності та дієздатності, а також потенційну спроможність бути стороною у правовідносинах з суб'єктами публічної адміністрації [21, с. 46–48].

Профспілки в системі сучасного публічного права розглядаються як інституційні суб'єкти, що мають чітко виражене функціонально-цільове призначення: захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів працівників. Їх правовий статус ґрунтується на положеннях спеціального законодавства, зокрема статті 1 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», де визначено добровільний характер їх утворення та захисну спрямованість діяльності. При цьому правосуб'єктність профспілок не зводиться до формальної правоздатності, а набуває дійового, реактивного характеру: вона актуалізується саме у відповідь на зовнішні виклики, загрози або порушення прав працівників – членів профспілки. У цьому сенсі профспілки функціонують як соціально-правовий бар'єр, що активується за умов фактичного або потенційного втручання в гарантовану сферу трудових прав.

Цей захисний потенціал реалізується насамперед через взаємодію з контрагентом – конкретним суб'єктом, дії або бездіяльність якого мають юридичне значення для стану прав членів профспілки. Хоча типовим контрагентом традиційно є роботодавець, профспілкова активність не обмежується межами приватного трудового права. В умовах функціонування закладів вищої освіти та інших установ, засновниками яких виступають публічні суб'єкти, такими контрагентами можуть бути й органи державної влади. Прикладом є Кабінет Міністрів України, який у якості засновника вишу може ініціювати його реорганізацію або ліквідацію, створюючи при цьому загрозу для трудових прав персоналу. У цьому контексті правосуб'єктність профспілки трансформується у форму публічно-правового опонування, що спирається на комплекс нормативно визначених процедур.

Адміністративно-правовий статус професійних спілок як суб'єктів публічного права

характеризується низкою ознак, що окреслюють межі та зміст їх участі у правовідносинах з органами державної влади. Цей статус має функціонально-цільову спрямованість, закріплену як у спеціальному законодавстві, так і в конституційних положеннях, і визначає профспілки як особливих суб'єктів публічного представництва з обмеженою компетенцією. Узагальнено, ознаками адміністративно-правового статусу профспілок є:

1. Профспілки виступають суб'єктами публічного права виключно в межах захисту трудових та соціально-економічних прав працівників. Їх адміністративно-правовий статус не є універсальним, а прив'язаний до предмета правового регулювання, визначеного Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» № 1045-XIV. Вихід за межі цього предмета (наприклад, втручання у сферу парламентського контролю чи публічного адміністрування поза сферою трудових прав) не підтримується ані законодавством, ані судовою практикою [14].

2. Профспілки не є органами контролю чи нагляду в загальноправовому сенсі. Їх повноваження мають вторинний, опосередкований характер і стосуються насамперед процедурної участі, як-от представництва у судах, консультування, інформування, подання пропозицій, тобто у процесах, які потенційно впливають на права працівників.

3. Профспілки не наділені адміністративно-юрисдикційною функцією та не мають права ухвалювати обов'язкові для виконання приписи чи рішення. Їх участь у адміністративно-правових відносинах обмежується сферою деліберативної взаємодії, без можливості імперативного впливу на хід прийняття рішень органами державної влади.

4. На відміну від класичних суб'єктів публічної адміністрації, правосуб'єктність профспілок активується у відповідь на загрозу або реальне порушення прав працівників. Така «реактивність» підкреслює їхню роль як соціально-правового бар'єру, що вступає у взаємодію із контрагентом (роботодавцем як приватним чи публічним суб'єктом) лише в контексті захисту інтересів трудового колективу [13]. Відсутність порушень, невизнаних чи оспорених прав працівників виключає можливість

втручання профспілки (наприклад у випадках, коли винесені рішення роботодавця не порушують права працівників, однак були прийняті з порушенням процедури).

5. Правовий статус профспілки як суб'єкта представництва визначається наявністю легітимного зв'язку між профспілковою організацією та конкретною групою працівників, інтереси яких вона представляє. Повноваження на участь у публічно-правових процедурах (зокрема, погодження рішень роботодавця чи представництво у судах) належать виключно тій профспілці, яка є представницькою за змістом і за формою, тобто має статус первинної профспілкової організації на відповідному підприємстві. У цьому контексті узгодження управлінських рішень з іншою профспілковою організацією, або звернення профспілки до суду, яка не представляє безпосередньо працівників-учасників трудових правовідносин, не породжує правових наслідків, передбачених законом [15].

6. У межах адміністративно-правового статусу профспілок принципово важливою ознакою виступає функціональна диференціація способів захисту, що обумовлена характером правовідносин, у межах яких виникає порушення прав або законних інтересів членів профспілки. Нормативне закріплення права профспілок на звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування, роботодавців та інших суб'єктів (стаття 19 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності») передбачає не уніфікований механізм реагування, а ієрархізовану систему юридичних засобів впливу, що корелюється з природою правового статусу контрагента. Так, у сфері публічно-правових відносин – зокрема, у разі порушення обов'язку органу державної влади здійснити погодження рішень щодо реорганізації установи з відповідною профспілкою – застосовним є адміністративний спосіб захисту, що реалізується через звернення до адміністративного суду з вимогами, спрямованими на відновлення порушеного порядку ухвалення владного рішення. Водночас, за умов порушення з боку роботодавця положень колективного договору, закон (стаття 20 вказаного Закону та стаття 19 КЗпП України) вимагає попереднього звернення профспілки із подан-

ням про усунення виявлених порушень. Лише у разі відмови усунути ці порушення або за відсутності результату протягом встановленого строку профспілка набуває права на судовий захист у порядку цивільного судочинства [16]. Таким чином, правозастосовна специфіка реалізації профспілкової правосуб'єктності обумовлює необхідність попереднього з'ясування не лише наявності порушення права, а й матеріально-правової природи спірних правовідносин, що детермінує вибір форми, юрисдикції та процедури захисту. У цьому контексті профспілки виступають не лише як представницькі суб'єкти, а й як процесуальні актори, здатні до адресного реагування в межах релевантної юрисдикційної форми, що є проявом їхньої інституціональної зрілості в системі публічного права.

Висновки. У контексті трансформацій публічного управління та ускладнення правової взаємодії між державою, суспільством і приватними суб'єктами, правосуб'єктність профспілок постає як складне, поліфункціональне явище, що потребує осмислення крізь призму адміністративно-правової доктрини. Результати проведеного дослідження засвідчують, що профспілкам як учасникам публічного процесу і як суб'єктам звернення до адміністративного суду притаманні ознаки своєрідної правової «гібридності» – поєднання громадсько-інституційного статусу з делегованими повноваженнями впливу на публічне управління.

Правосуб'єктність профспілок у межах адміністративно-правових відносин є спеціалізованою, функціонально обмеженою, процедурно детермінованою та переважно реактивною. Ці характеристики відображають їхню природу як представницьких, а не владних суб'єктів, що не здійснюють примус, а захищають через деліберативні механізми. Здатність профспілки ініціювати адміністративне судове провадження залежить не лише від факту порушення прав, а й від ідентифікації її легітимного мандата, а також матеріально-правової природи спору. Останнє, у свою чергу, зумовлює вибір юрисдикції та правового механізму захисту. Таким чином, профспілки у системі публічного права постають як процесуально автономні інституції, чия правосуб'єктність має чіткі межі і функціональну спрямованість. Вони не

лише захищають права найманих працівників, а й виконують роль гарантів дотримання процедур публічного адміністрування у сфері трудових правовідносин. Участь профспілок у судових провадженнях на стику публічно- та

приватно-правових площин унаочнює потребу в комплексному, диференційованому підході до кваліфікації їхньої правової позиції, що вимагає подальшої доктринальної розробки і нормативного уточнення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
2. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. Ст. 397.
3. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і адміністративне право. Київ: Видавничий дім «Ін-Юре». 2002. 668 с.
4. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб. / Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.; Вид. 2-е, доп. Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с.
5. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч. у 2-х т.: Том 1. Загальна частина / ред. колегія: В.Б. Авер'янов. Київ: Юридична думка, 2004. 584 с.
6. Додіна Є. Є. Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні: автореф. дис. ... к. ю.н.: спец. Одеса, 2002. 21 с.
7. Дремов Д. Поняття адміністративно-правового статусу державної податкової служби України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2024. № 72. С. 40-43.
8. Коломєєв Т.О. Адміністративне право. Академічний курс: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
9. Колпаков В.К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
10. Мещерякова О.В. Щодо визначення елементів адміністративно-правового статусу учасників операцій ООН з підтримання миру. *Форум права*. 2011. № 2. С. 609-612.
11. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура правової категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. 211 с.
12. Плохута Є. П. Адміністративно-правовий статус органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів в Україні, його склад та особливості. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 321-328.
13. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі від 28 травня 2024 року № 520/7440/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119466500>
14. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі від 04 серпня 2023 року № 640/39737/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112643025>
15. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі від 30 червня 2022 року №813/290/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105046963>
16. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі від 20 червня 2023 року № 740/4523/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111663062>
17. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права і держави: навчальний посібник. 3-є вид., змінене і доп. Київ. 1995. 172 с.
18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 09.02.1999 № 1-рп/99.
19. Цицюра В. І. Система та адміністративно-правовий статус органів державної влади та органів місцевого самоврядування в умовах дії особливих правових режимів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2025. № 73. С. 50-54.
20. Чернявська Б. В. Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2020. № 1. Том 31 (70). С. 155-161.
21. Шакірова А.Ю. Адміністративно-правовий статус профспілок в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2015. 213 с.